

BESZÉLGETÉS BEREMÉNYI GÉZÁVAL

„Kakukktojás voltam mindig”

SOÓS TAMÁS DÉNES

JANUÁRBAN LETT 70 ÉVES A MEGÁLL AZ IDŐ ÉS AZ ELDORÁDÓ SZERZŐJE. ENNEK APROPÓJÁBÓL TEKINTETTÜK ÁT VELE A FILMES PÁLYAFUTÁSÁT.

• Kevesen tudják, hogy a hetvenes években a Pannónia Filmstúdióban dolgozott. Az egyetem elvégzése után dolgoztam ott ún. szinkron dramaturgként, aki tömöríti, illetve a szájmozgáshoz illeszti a külföldi filmek szövegét. Csodálatos munka volt az egy fiatalnak, a munkaidő kötetlen, ha akartam, éjjel mentem be dolgozni. Másképpen működtek akkoriban a filmjogok, ha a magyar forgalmazó szabadtéri moziban vetített egy kétrészes nyugati filmet, a szinkron dramaturg átvághatta azt egyrészesre. Ezt nagyon élveztem. Volt úgy, hogy egy film elejét a végére tettem, így filmdramaturgiát is tanultam. Büszkén emlékszem Andrzej Wajda *Menyegző* című filmjére, amit a stúdiónál nem voltak hajlandók lefordítani, olyan szentnek számított az összetett, metaforikus, verses szövege. Ezért rám bízta, én pedig egy Magyarországon tanuló lengyel egyetemistát kértem fel a nyersfordításra, az alapján írtam át szájmozgáshoz a szöveget. Az itteni Lengyel Kultúra vezetője megmutatta Wajdának a magyar változatot, aki el volt ragadtatva tőle, és a Nemzeti Színházban az én szinkronszövegemmel szerette volna megrendezni Wyspianski darabját.

• *Fiatalon jó barátságba került Bódy Géborral, akinek még egy amatőr filmjében is szerepelt.*

19 évesek voltunk mind a ketten, amikor összeharagultunk. Utána másfél évig szinte el sem váltunk egymástól, folyton beszélgettünk. Ő volt az első eredeti tehetség, akivel találkoztam. Aztán másfél év múltán én felmondtam a barátságot. Bódy nem értette, miért. Megmondtam neki, hogy nagyképű lett. Nem szerettem azt a pózt, amit fölvetett. Később, amikor megtudtam, hogy téglaváltó, eszembe jutott, hogy talán azt gondolta, tudom ezt róla. Pedig nem tudtam.

• *Nem került szóba, hogy írjon neki filmet?* Ő akarta, de én megtagadtam, mert ez az ajánlat már a szakításunk után jött. Valami azt súgta, ne tegyem. Én pedig mindig is hallgattam erre az érzésemre.

• *Jancsó Miklóssal is hamar munkakapcsolatba került, hiszen Cseh Tamás a közösen szerzett dalaikat énekelte Jancsó filmjeiben, a Még kér a népben, a Szerelmem, Elektrában, a Jézus Krisztus horoszkópjában, a Kék Duna keringőben. Hogyan dolgoztak Jancsóval?*

Jancsó megmondta, hány dalt kér, más kikötése nem volt. Én elolvastam a forgatókönyvet, Tamás megmutatta a dalt, és megírtam rá a dalszöveget. Jancsó meghallgatta a szerzeményt, és eldöntötte, a film melyik részében lesz rá szüksége, vagy szüksége lesz-e rá egyáltalán. Személyesen akkor találkoztam vele, amikor kimentem a *Még kér a nép* forgatására meglátogatni Tamást. Nagyon közvetlen viszonyba kerültünk. Jancsó mindig felismerte a fiatal tehetségeket, kíváncsi volt rájuk.

• *Jancsó kedvenc Cseh Tamás–Bereményi Géza-dala a Lee van Cleef volt. Mi fogta meg Lee van Cleef karakterében annyira, hogy dalszöveget írjon róla?*

A zene, amit Cseh Tamás elem tárt. Baladás, westernes zene volt, és nekem Lee van Cleef jutott eszembe róla. Ő westernszínész volt, igaz, nem túlságosan ismert westernszínész, de Jancsó személyesen is ismerte. Azt is tudom, Jancsót mi fogta meg benne. Szerinte az élet egyik legfőbb értéke a túlélés volt. Ezért arra kért minket, hogy a „Hátat a falnak és megdöglenni” sort „Hátat a falnak és nem megdöglenni”-re változtassuk.

• *Első forgatókönyvét, a Romantikát*

Kézdi-Kovács Zsoltnak írta. 1971-ben történhetett, hogy Kézdi-Kovács Zsolt, aki Jancsó első asszisz-

tense volt, megkeresett, hogy írjak neki forgatókönyvet a második filmjéhez. Kezében volt A svéd király című első novelláskötet, de nyilván Jancsó referenciája is számított. Írtam is neki egy filmet, a Romantikát, ami nagy bukás lett. Emlékszem, a Ludas Matyi karikatúralap címlapján egy pesti polgár karikatúrája volt, amint a fejéből két gondolatbuborék jön ki: az egyik egy üres nézőterű stadion, amiben egy érdektelen focimecc folyik, a másik egy mozi portálja, amire ki van írva, hogy „Romantika. Új magyar film”, és a kép alatt az aláírás: „Hova ne menjek vasárnap?”.

• *Miért nem szerették a filmet?*

Mert összefüggéstelen volt. Anti-film. Ahogy a buta diák elképzeli a filmezést. De én mindjárt nagy filmmel akartam kezdeni. Mégis a *Romantika* lett az én filmes iskolám, mert kimentem a forgatásra, és jelenetről jelenetre láttam, hogyan lesz az elképzelésből film. Nagyon sokat tanultam belőle. Én állami költségen, drágán végeztem el a „filmiskolát”.

• *Utána egy személyes történetet, A kedves szomszédot írta Kézdiinek.*

Annyiban volt személyes, hogy azon a helyen játszódott, ahol laktam. A szükséglakásokban lakó emberek rovaréletéről szólt. Azt már nem szégyeltem, az már film volt. Ezután sorra következtek a forgatókönyvírói munkák. Színdarabokat is írtam, de forgatókönyvíró lettem.

• *A Megáll az idő forgatókönyvét a kamaszéveiről tervezett regény néhány fejezetéből írta. Miben lett más a film, mint a regény?*

Annyiban, hogy megvalósult, a regényt viszont félretettem. Rengeteget írtam, de rossz hangot ütöttem meg. Az írás kezdetén tovább kellett volna dolgoznom az anyagon, ehelyett én továbbmentem egy rossz úton, így született 110 felesleges oldal.

• *A Megáll az idő tele van a korszakot tömören megfogalmazó és sokat idézett mondattal. Ezek, mint az „Aki kérdez, az faggat, mert őt is faggatják” vagy „A kúrás nem szentség”, benne voltak már a regénykezdeményben is?*

Mind a kettőt egyenesen az életből vettem. Még angyalkorban voltunk, és az egyik osztálytársam tanácstalan volt, mit kezdjen az apjától ellopott pornográf képekkel. Elkezdtek hát árulni a felsősöknek. Utána egy jezsuita pap járt hozzám, akit a tanárom ajánlott be a szüleimnek, hogy ő fogja megmenteni a lelket a pornográfától. A jezsuita rend

be volt tiltva Magyarországon, úgyhogy ez a pap munkásnak álcázta magát, napközben Csepelen dolgozott egyszerű munkásként. Az „Aki kérdez, az faggat” mondatot a nevelőapámtól hallottam, ez volt az ő életének nagy tanulsága. Nem pont ezekkel a szavakkal, de azt mondta nekem, hogy „Mindig nagyon vigyázz és ne szólj semmit, mert be akarnak ugrasztani”. Meg azt is mondta, hogy „Ha feljentesz minket, akkor megverlek”. Kilenc éves voltam akkor.

• *Hogyan született meg a film talán legikonikusabb mondata, a „Jó, hát akkor itt fogunk élni”?*

'56-ban a szüleim azt akarták, hogy menjünk ki nyugatra. A szomszédokért jött egy kocsi, ami kivitte őket, és mondták, hogy mi is mehetünk. Az volt a terv, hogy Bécsen keresztül utazunk, és Párizsban fogunk élni, a szüleim ugyanis mind a ketten tudtak franciául. De rám bízták, hogy menjünk-e vagy sem. Ha azt mondják, hogy jó, akkor most csomagoljunk, akkor mentem volna velük. De így, hogy megkérdezték, nemet mondtam. És akkor az édesanyám szóról szóra azt mondta, hogy „Jó, akkor itt fogunk élni”. Mire a nevelőapám dühösen felpattant, és elhagyta a szobát.

• *A Megáll az idő előtt Gothár Péternek több vizsga- és tévéfilmjéhez is írt forgatókönyvet. Ezután viszont nem dolgoztak újra együtt. Miért?*

Mert megmondtam neki, hogy nem dolgozunk többet együtt. Untam már a filmeseket, és Gothár Péter nagyon szakember nekem.

• *1985-ben már saját maga rendezett filmet a forgatókönyvéből, ebből lett A tanítványok.*

Eldorádó

(Eperjes Károly)

Filmrendező akkoriban az lehetett, aki elvégezte a Filmművészeti Főiskolát. A rendezők akár

forgatókönyvírókkal dolgoztattak, akár maguk írták a filmeket, a nevüket mindig kiírták a főcímlapra forgatókönyvíróként is, tudniillik ők biztosították a munkalehetőséget a forgatókönyvíróknak, amely mint mesterség nem is létezett, képzése sem volt. Én egy idő múlva rájöttem, mennyire hátrányos helyzetű szakma a forgatókönyvírás, és minél nagyobb sikert arattak a filmek, amiknek én írtam a forgatókönyvét, annál rosszabb lett a kedvem. Magamban elhatároztam, hogy nem írok több forgatókönyvet. Különösen a *Megáll az idő* esetében bántott, hogy áruba bocsátottam a kamaszkoromat, de senkiben nem merült fel, hogy egyáltalán van forgatókönyvírója a filmnek, és az történetesen én vagyok. Ez a film Nemeskürty István stúdiójában készült, aki egyik nap behívatott az irodájába – ez '83-ban vagy '84-ben lehetett –, és elmondta, hogy év végén távozik a stúdió éléről, de egy filmre még van pénze a stúdiónak, és annak a forgatókönyvét velem akarja megírtni. Mondtam neki, hogy rosszkor szólt, mert épp most határoztam el, hogy felhagyok a forgatókönyvírással. Győzködött, hogy bármelyik magyar filmrendező szívesen rendezne filmet az én forgatókönyvémből, válasszak egyet közülük. Én erre azt mondtam, nem létezik olyan. Nemeskürty némi gondolkodás után azt válaszolta: „Én tudok egyet: és ha te lennél az? Megengedhetem magamnak ezt az utolsó csínyet, hogy rendezz egy filmet a saját forgatókönyvedből”. Akkor mégis elvállaltam. Még aznap találkoztam egy barátommal, aki elmesélte, hogy éppen

egy dr. Magyary Zoltán nevű közigazgatás-professzorral foglalkozik, aki a két világháború között maga köré gyűjtötte a kitűnő diákokat, és egy titkos társaságot csinált, amivel a magyar közigazgatás jövőbeli megújításán dolgoztak. Azonnal eldöntöttem, hogy ebből szeretnék forgatókönyvet írni. Mert tudtam, hogy a múlttal nem le-, hanem elszámolni kell, hiába volt akkoriban ennek az ellenkezője a divat. Nemeskürty pedig elfogadta a forgatókönyvet, és onnantól kezdve filmrendező lettem. Stábszervezés volt az első munkám, de kiderült, hogy nem akarnak velem dolgozni a gyártásvezetők, sőt a felkért operatőr sem, mert megbízhatatlan kezdőnek tartanak. Később aztán maguktól jelentkeztek emberek, és nagyon jó stábot lettem. Csupa éhes emberből állt, nem jóllakott filmesekből. A vállukon vittek és mindent megoldottak.

• *Sokszor említette már, hogy nem szerette a szerzői filmeket, így gondolom a szerzői elméletet se, amely meghatározta a hatvanas-hetvenes évek európai filmjét. A magyar származású, de amerikai forgatókönyvíró, Joe Eszterhas szerint a film szerzője nem a rendező, hanem a forgatókönyvíró, hiszen ő találja ki a történetet. Egyetért vele?*

A film 90 %-ban szakmunka. Szakemberek csinálják a világosítóktól az asszisztensekig, és a szakmunkában nincs művészet. Művészet a filmkészítés ösztönös részében van. Szerintem tehát azé a film, aki kitalálja, és aki először hisz benne. Megérdemli a producer, hogy ő vegye át az Oscar-díjat, ha ő hitt először abban a filmben. Mert arra nincs magyarázat, miért pont abban a témában hisz az ember. A másik, amit nem lehet megmagyarázni, az a casting. A szereplőválasztás is zsi-gerből történik.

• *Eperjes Károlyban mi fogta meg annyira, hogy szinte minden filmjében szerepeltette?*

Most már nem bírom Eperjest. A politizálással elrontotta a színészetét is. De régen nagyon eredeti, kitűnő színész volt. Meg kell nézni a teljesítményét az *Eldorádó*-ban, és ott a válasz. Eperjes nagyon alkalmas volt a férfias szerepekre, és Magyarországon kevés volt a férfias színész. És kortalan az arca, harminc körül volt, amikor a negyvenöt éves nagyapát játszotta az *Eldorádó*-ban. Mások azt tanácsolták, hogy Bodrogi Gyulával játszsamsam a szerepet. Biztos vagyok benne, hogy Bodrogi játszott volna a filmben,

ha én csak a forgatókönyvet írom és oda-
adom azt egy rendezőnek.

• *Hogyan született meg az Eldorádó?*

Akkoriban nem úgy volt, hogy az ember eltervezett valamit, amit mindenáron végre akart hajtani, és azt lehetett, hanem mindenre felkérték az embert, és ha már felkérték, akkor megcsinálta. 1987-ben, amikor én már régóta színházi író voltam és novellista, Kardos Sándor operatőr és Ozorai András gyártásvezető felkeresett a lakásomon. Azt vizionálták, hogy változni fognak a dolgok, és ha fél éven belül nem nyújtok be egy forgatókönyvet, akkor nem csinálhatok több filmet, mert akinek csak egy filmje volt korábban, az nem fog pénzt kapni egy újabb film elkészítésére, olyan idők jönnek. Akkor eszembe jutott a nagyapám, akiről írtam már egy kisregényt, tehát feldolgoztam a történetet, és villámgyorsan, szinte az élőbeszéd sebességével megírtam az *Eldorádó* című film forgatókönyvét. Miközben azt írtam, megvilágosodásom támadt – életem első tudatos, szakszerű filmdramaturgiai cselekedete volt – rájöttem, hogy egy filmsztori lépésekből áll, két-hat jelenetet kitevő lépésekből, és ennek alapján gondoltam végig a készülő forgatókönyv tervét. Mivel az *Eldorádó* egy kereskedőről fog szólni, aki üzleteket köt, a filmet is különböző üzletekre osztottam fel. Az elején bemutatjuk, milyen ez az ember, hogy ha leverik, akkor talpra áll, és elintézi a dolgot, mert nagy túlélő és zseniális kereskedő. Ez volt a kereskedő és a betörők jelenete. Majd jött az unoka születése, akít a nagyapa megvesz a vejétől, ez volt az üzlet a vejjel. Két pozitív üzlet után jönnie kellett egy negatívnak, mert így működik a filmírás. Szerettem volna bemutatni a korabeli politikát is, így született az üzlet a kommunistákkal jelenetsor, amelynek a végén megverik a nagyapát, de visszatér a gyerekekhez, aki diftériás lesz, és a nagyapa arannyal kiváltja. Ez volt az üzlet a halállal. A film vége a második üzlet a halállal, ami már nem sikerül. Így haladtam végig lépésről lépésre a filmen – összesen 12 jelenetsor terve született meg –, és ezt a lépésenkénti módszert tanítom ma is a diákjaimnak, akik szerintem nagyon jól tudják hasznosítani.

• *Régebben úgy gondolta, hogy mivel az Eldorádó egy kereskedőről szól, és piacon kezdődik, ezért piacon is kellett volna végződnie, magyarárol ki kellett volna hagyni belőle '56-ot.*

De aztán évtizedekkel később rájöttem, hogy mégis jól csináltam. Írtam belőle egy szín-

darabot, amely a piacon végződik, és úgy is jó lett, de egy magyar filmből nem lehet kihagyni a közelmúltat. Így jó az *Eldorádó*, ahogy elkészült. Jobb az ösztön, mint az utólagos fontolgatás.

• *Az Eldorádó közvetlenül a rendszerváltás előtt, 1988-ban készült. Beleszólt még akkor a cenzúra a filmbe?*

'88 telén fejeződött be a film forgatása, és a tél elején vettük fel az '56-os jeleneteket. Négy tank kellett a filmbe, amiket a Budapesti Városparancsnokságtól kellett kérni. Le is volt beszélve minden, de az előző napi forgatás végén odajött hozzám a gyártásvezető, Ozorai András, és azt mondta, hogy a magyar filmtörténetben először nem ad forgatáshoz tankot a Budapesti Városparancsnokság. Nem volt mit tenni, bementünk, hogy beszéljünk velük. Az őszhajú városparancsnok és egy fiatal őrnagy fogadott minket, akit ráállítottak a városparancsnokra megfigyelőként, hogy az ne csináljon semmi botorságot így '88 vége felé. Az őrnagy elkezdte mondani a mondókáját. „Jelenleg Budapest olyan, mintha egy puszkaporos hordó volna, elég egy szikra és fellobban, és a honvédség nem engedheti meg magának, hogy tankok menjenek Budapest utcáin, mert bármikor tüntetés lehet, és a lázadás leverése a honvédség dolga. A filmben ugyanis van egy ellenforradalmár, aki lázító beszédet intéz a lakossághoz.” Erre én mint halálra rémült rendező: „És ha átírom azt a beszédet?” – kérdeztem a városparancsnok szemébe fúrva a szememet. A városparancsnok

A tanítványok
(Balkay Géza)

– akkor szólalt meg először, úgy hiszem – azt mondta: „Ha maga átírja azt a jelenetet, és aláírja a papírt, akkor én beteszem azt a páncélszekrényembe, és ha ellenforradalmi lázadás törne ki Budapesten, akkor ön lesz a felelős”. „De én most szeretném átírni, mert sürgős lenne” – mondtam. „Jó, megvárjuk.” Leültem hát a városparancsnokkal és a nyikhaj őrnaggyal, és átírtam a jelenetet, amiben így az államrendszerhez lojális lakosság '56-ban meg akart lincselni egy ellenforradalmárt. A városparancsnok elzárta a papírokat, és azt mondta: „Holnap lesz négy tank”. Mit mondjak, nagyon bírtam azt a korabeli városparancsnokot. Ilyen idők voltak azok.

• *Korábban előfordult, hogy át kellett írnia valamelyik forgatókönyvét a cenzúra nyomására?*

Nem. Ködszurkálás folyt, nem tudtak hozzászólni a filmjeimhez. Kakukktojás voltam mindig is, és egy ilyen filmmel, aminek minden mondata más, mint a többi magyar filmé, nem tudtak mit kezdeni. Valódi emberekről szólt, akiket az életből ismertem. A *Megáll az időben* sem találták meg, mit kéne betiltani, pedig abban a filmben annyi elhallgatott dolog volt, hogy az egyik kritikus azt írta, hogy a megkövesedett problémátömeget valósággal rárobantja a nézőre. De mondok egy másik példát. A *tanítványok* után félrevont az akkori filmfőigazgató, és azt mondta nekem négy szemközt: „Azt hiszed, nem láttam, hogy a szereplők a múltbeli jelenetekben mindig felfelé mennek a lépcsőkön, a korunkbeliekben pedig lefelé?” Így közölte bizalmasan,

milyen enyhék voltak velem, amikor elfogadták *A tanítványokat*.

• *Az '56-os forradalom visszatérő téma a filmjeiben. A Megáll az idő története a forradalom után kezdődik, az Eldorádó pedig a harcok közepette ér véget a nagypapa halálával. Tévéfilmje, a Szabadság tér '56 az amerikai követség szemszögén keresztül láttatja az eseményeket. A Szabadság, szerelmet is ideszámolva négyszer nyúlt a témához, de egyik filmben sem mutatta meg '56-ot a saját szemszögéből. Miért?*

'56-ban tízéves voltam, és három nagy dolog történt velem. Ott voltam a parlamenti sortűzet követően, amikor a mentőautók még nem érkeztek oda, de a gyilkosok már eltűntek. Kimentem a terepre, és beálltam néhány kábán mozgó alak közé. Szembesültem a „menjünk-e nyugatra?” kérdéssel is, amit már meséltem. És a harcok során szétlőtték a házunkat, míg mi lent voltunk a pincében. Ezeket valahogy nem tudtam megírni. Lehet, hogy azóta sem tudok mit kezdeni '56-tal, mert olyan nagy dolog volt. Egy '56-ban született, egyébként nagyon tehetséges rendező mondta nekem, hogy „Rajtad nagyon látszik, hogy szemtanú voltál '56-ban. Olyan romantikus vagy”. Én ezt lekiicsinylésnek vettem, mert a romantikus nem néz szembe a realitással és eltúlozza a dolgokat. „És milyen az, aki nem látta '56-ot?” – kérdeztem. „Az tudja, milyen az élet. Végtelen, unalmas, sivár lapály.” Igaz: én ezt nem vagyok hajlandó belátni. Vas István költőnek van egy verse '56-ról, a címét nem tudom, de az első sorára emlékszem: „A város megváltotta magát, és meg tudott váltani engem”.

A turné

(Töröcsik Mari és Benedek Miklós)

Aki látta '56-ot, az hisz a megváltásban. Hisz abban, hogy lehet változni.

• *A Szabadság, szerelem forgatókönyvének megírásában is részt vett. A film kapcsán sokat beszéltek arról, szabad-e hollywoodi dramaturgiával feldolgozni ezt a témát.*

Lehet '56-ról hollywoodi dramaturgiával mesélni, de az felemás lesz. A hollywoodi dramaturgiához hozzátartozik, hogy a végén van megoldás. A kelet-európaihoz pedig hozzátartozik, hogy nincs; hogy az élet függetlenül majd csak dönt valahogy. Az amerikai film kiutat mutat, de nem azért, mert ők szeretnek derűlátók lenni, hanem mert ez az amerikai tapasztalat. Mikor az *Eldorádót* vetítették Londonban, a vetítés után felállt egy férfi, és elmondta, hogy tetszett neki a film, de egy dolgot nem ért: miért veri agyon a lovát a főszereplő? Elmagyaráztam, hogy azért, mert csapás érte, és Magyarországon van egy szokás, hogy ha a szőlősgazdának elveri az eső a termését, akkor ő is odaáll bottal és veri a fürtöket: Lássuk uramisten, mire megyünk ketten! „Érdekes” – válaszolta ő – „mi, angolok úgy vagyunk ezzel, hogy ha valami bajunk van, akkor nem verjük agyon a lovunkat, hanem felülünk rá, elmegyünk és elintézzük.”

• *A rendszerváltás előtt csinált még egy filmet, amely erős lenyomata annak a kornak: a Meteo-t Monory Mész Andrással.*

A *Meteo* az ún. holnapután filmek műfajába tartozik. Monory András hozta a témát, de közösen írtuk, nagyon élveztem.

Andrásnak már nagyon határozott elképzelése volt a filmről, amikor felkért engem. Én támasznak keltem, mert első film volt, és ve-

lem könnyebben megcsinálhatta, mert Bereményi akkor már filmesnek számított.

• *Mi volt a Meteo legprecízebb jóslata a jövőre nézve?*

Az időjárás mint korunk válsága. Felhőcskét nagy látnoknak tartom.

• *Hogyan élte meg a rendszerváltást?*

Úgy, mint a többség. Hogy na, most minden rendben lesz. De én 1989-et, amikor minden addigi ideológia tökéletesen megszűnt, és az azt követő tíz évet is át-gombfociztam egy barátomnál. Kimaradtam a nagy osztozkodásból.

• *1993-ban megcsinálta A turnét, de utána a 2002-es A Hídemberig nem rendezett nagyjátékfilmet.*

A turné szintén egy true story, vidékre járó színészek élményeiből állt össze. Tulajdonképpen arról szól, hogy milyen az a szeretetreméltó ember, aki teljesen erkölcsstelen. Utána pár évig azért nem csináltam filmet, mert színházban dolgoztam. Rendeztem, és prózát is írtam.

• *Az elmúlt évtizedekben több megvalósulatlan filmlerve is elhíresült az Álmos fejedelemről szóló Levédiától a Hunyadi János-filmig. Elengedte már ezeket a terveket?*

El, mert olyan politikai dolgokba nyúltak bele, hogy még évtizedekig nem érdemes megcsinálni őket. A történelmi témákhoz még mindig teljesen hazug a viszonyunk, így pedig nem lehet velük elfogulatlanul elszámolni, csak leszámolni. Nem cenzurális okok miatt haltak hámvába ezek a filmek, nem tilos megcsinálni ezeket, csak megdobálnak érte. És aki szarral birkózik, hiába győz, szaros lesz.

• *Ennek ellenére jól viselte, amikor A Hídember kapcsán kritizálták, vagy amikor a Honfoglalás-filmlerve ellen tüntettek.*

Már gyerekkoromban kitapasztaltam, milyen az, ha támadnak. Amikor a Honfoglalás-film miatt fenyegetés ért, csak nevettem rajta. Ez volt nyár elején. Nyár közepén egyszer csak idegyulladás támadt a bal combomban, és ötven napig feküdnöm kellett. Se előtte, se utána nem volt ilyen betegségem. Nyilvánvalóan egy lefojtásról volt szó. Akkor megemésztettem.

• *További filmek?*

Jelenleg az önéletrajzomat írom, és amint befejezem, belekezek egy filmbe. Tulajdonképpen elégedett vagyok a filmes pályafutásommal, és szívesen csinálnék még filmeket. Számomra ez egy sikertörténet, mert hiába vagyok kakukktójás, megtaláltam az utat a közönséghez. •

